

NIEUWSBRIEF

SOENNES
 GROENTETUIN VAN FËN
 SWAERDES

nr. 7 - september 2021

Zintuiglijk erfgoed op het platteland

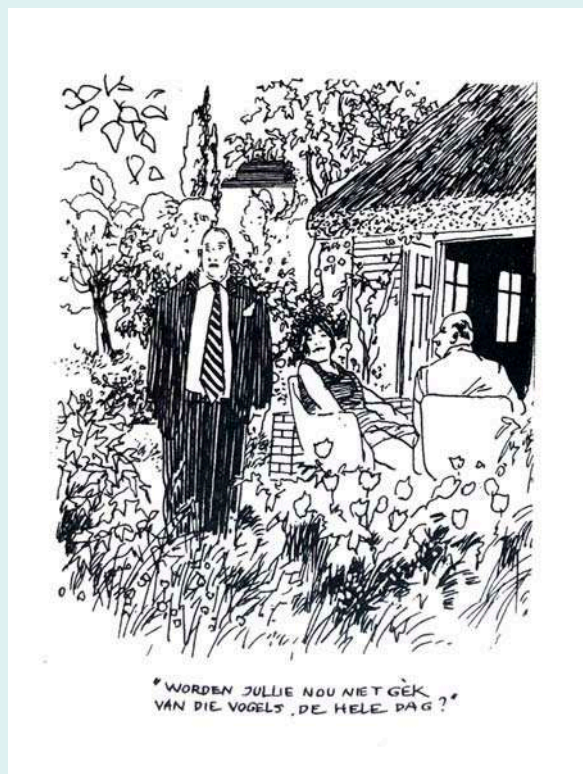
In de lagere school hebben we geleerd dat een mens vijf zintuigen heeft: oren om te horen, ogen om te zien, een neus om te ruiken, een tong om te proeven en de huid om te voelen. Dat was vroeger zo en dat is nu nog altijd het geval. Echter, de manier waarop we onze zintuigen gebruiken en ervaren is de laatste halve eeuw drastisch veranderd. Maurice, een haan uit Frankrijk, maakte dit wereldwijd duidelijk. Maurice kraaide iedere dag zijn deuntje op het eiland Oléron. Geen haan die

er naar kraaide... tot een koppel uit Parijs, dat op het eiland een buitenverblijf bezat, naar de rechter stapte om Maurice het zwijgen op te leggen. Maurice groeide in de media uit tot het symbool van de strijd tussen plattelanders en stedelingen. Maurice kreeg van de rechter gelijk. Helaas was dit geen alleenstaand geval. Op 10 jaar tijd werden in Frankrijk 18.000 klachten ingediend als gevolg van overlast door wat nu het zintuiglijk patrimonium van het platteland wordt genoemd. Zo waren er klachten over het gekwaak van kikkers, de geur of het lawaai van koeien, schapen en paarden, het luiden van kerkklokken, enz. Toppunt was de vraag van toeristen om verdelgingsmiddelen in te zetten tegen tsjirpende krekels.

Als het in Parijs druppelt dan... Ook hier doen zich gelijkaardige gevallen voor. Is dit geen werkpunt voor een erfgoedbeweging? Moeten we niet aan mensen duidelijk maken dat de zintuiglijke eigenheden zoals geuren en geluiden van onze plattelandsdorpen niet langer de oorzaak mogen zijn van abnormale burenhinder en geaccepteerd moeten worden door mensen die op het platteland (komen) wonen? In deze nieuwsbrief gaan we op zoek naar een aantal van die zintuiglijke eigenheden die hier vroeger heel gewoon waren maar nu (bijna) verdwenen of helemaal veranderd zijn. Misschien herleeft bij sommige lezers na het lezen van deze nieuwsbrief de verscheidenheid aan oude geuren uit het dorp, die ergens in een hoekje van het zintuiglijk geheugen zijn meegegroeid: de bittere smaak van geschroeiide hoorn bij de paardensmidse, de vluchtige stoot brandlucht van roodgloeiend ijzer dat sissend verhardt in een waterbak, de walm uit de locomotief van de stoomtram, de bedwelmende gistlucht uit de bakkerij, de herfstige geurwolk van een rapenveld, de welriekende kamperfoeliedampen,...

Op het platteland was tot de jaren zestig een landbouwbedrijf zonder zeis op het erf ondenkbaar. De kletterende haarhamer op het zeisblad of de zingende zeis bij het ochtendgloren waren destijds in de periode voor

en tijdens de hooitijd en de graanoogst op alle boerderijen te horen. Het gevolg was dat je uren later de geur van het vergemaaide gras in de beemden kon ruiken. Beemden die niet alleen uit grassen bestonden maar

* WORDEN JULLIE NOU NIET GEK VAN DIE VOGELS, DE HELE DAG ? *

Inhoud

Zintuiglijk erfgoed	1-3
Groentetuin van Fën	4
Duimpjes	5
Verhuis	5
Dialect	6
Varia	7
'Vervlogen tijd'	7

Deze nieuwsbrief ontvangen of lid worden van Soennes & Swaerdes?

Wil je graag op de hoogte blijven van het reilen en zeilen van Soennes & Swaerdes?

Heb je interesse in erfgoed?

Ben je actief als onderzoeker van de Zutendaalse geschiedenis?

Is plaatselijke heemkunde jouw ding?

Lees je graag artikelen over de eigen streek?

Schrijf je dan snel in als sympathisant of actief lid via

info@soennesenswaerdes.be

een pallet van kleuren lieten zien: het geel van de boterbloemen, het wit van de margrietten, het paars van de koekoeksbloemen,... Tijdens de dagen die daarop volgden veranderde die geur langzaam, en zeker als reukgras tussen de andere grassen en planten groeide vulde de typische hooigeur je neusgaten. Niet alleen de oren en de neus kwamen aan bod want na het hooien of de oogst moesten het hooi of het stro op mijten of zolders gestapeld worden. Je huid had het geweten. Het hooi of stro zat overal waar het niet moest zitten, in je kleren. Het stro zorgde door zijn stijfheid ook nog eens voor een rood gestipte huid. En later volgde het dorsen van de graanschoven. Het geluid van de kleine en grote dorsmachines was toen op vele boerderijen hoorbaar.

Stroschoven in het Dorp.

Hooimeid voor de hooimijt.

Sjaef van Baartele (Jozef Bijmens) met de hooikar.

Een andere jaarlijks terugkerende activiteit was het rooien van aardappelen. De riek ging de grond in en struik voor struik werden de aardappels uit de grond gehaald. Je rook ze maar ook de groene bolletjes aan de aardappelstruiken hadden een heel specifieke geur. De aardappelen moesten geraapt worden. Dikwijls gebeurde dat op de knieën, die zwart kleurden en op het einde aanvoelden als een lap leder. Pas daarna kwam de apotheose: het loof op een hoop gooien en in brand steken. De geur van het vuur bleef je altijd bij en als je dan ook nog eens een aardappeltje boven het vuur mocht houden dan kon de pret niet op. Met een aardappel in de schil werd de tong gestreeld en gingen de smaakpapillen in het rood.

Jong geleerd is oud gedaan. 1946: enkele kinderen van Harie Weytjens (van Sisse) en Marie Maenen rapen 'êrpel'.

Het slachten van varkens gebeurde ook op iedere boerderij. Na het doden van het dier werd de huid gebarbecued met stro dat in brand gestoken werd. Die geur was er eentje om nooit meer te vergeten. Ook het ledigen van de potstal en het uitrijden van die mest op de akkers horen bij dit zintuiglijk erfgoed.

Zjêf van Nolle (Jozef Bobbaers) bij de mestkar.

Hoogstamfruitboomgaarden hoorden bij het 'aangename' zintuiglijk erfgoed. Tegen eind maart werden nieuwe, jonge fruitbomen geënt, op wilde appelstammen werden Kattenkoppen geënt, op wilde perenstammen de variëteit Conférence. Van oudere bomen werd de vruchtbaarheid vernieuwd door ze om te enten. En zo ging het verder. De bloesems waren een weldaad voor de ogen. De geur van de bloemen kon wedijveren met de geur van de bloeiende lindebomen en de zoemende bijen vulden de lucht met hun aangenaam geluid. Later op het jaar, op het moment dat de vruchten van de bomen rijp waren, kwamen de hoge ladders naar buiten om de vruchten te plukken. Nu kon de tong gestreeld worden: de pruimen werden gebruikt op vlaaien of om uit de hand te eten, appels konden bekoren als appelschijven in de pan, kersen waren veel te lekker om ze te laten hangen en gedroogde peren belandden als eeft op vlaaien.

Pauline Put-Liebens (?) in een bloeiende hoogstamfruitboomgaard.

Naast de boerderij was de school een plaats waar de zintuigen gebezigd werden. Het begon met de schoolbel die het einde van de speeltijd aankondigde en ieder kind gedwee naar de rij liet lopen. In de klas moest je opletten, dus je ogen de kost geven en je oren spitsen. Als dat niet goed gebeurde dan kon het wel eens zijn dat je huid op je vingers een serieuze klap moest verteren. De regel of de lat van de meester of juffrouw was toen nooit ver weg. In de middagpauze was de eetzaal de plaats waar je vele geuren kon

waarnemen en op de speelplaats klonk het geluid van de spelende kinderen. Op donderdag- en later woensdagnamiddag mochten de kinderen die niet op de boerderij moesten helpen, naar de speeltuin tegenover de kleuterschool. Geschroeiide billen op de 'rêddelbaerg' of misselijkheid in het 'mieëleke' of op de 'lang sjok' namen ze er graag bij want Bèerke (Corsius) d'n Hollënner verkocht tegen een democratische prijs 'expo's' en kartonnen potjes ijs met een houten lepeltje.

Intussen zijn vele zintuiglijke eigenheden van vroeger vervangen door andere, 'moderne' vormen. En voor dat er geklaagd wordt of een burenruzie ontstaat over een kraaiende haan, de geur van mest, een loeiende koe of sjirpende krekels zouden we toch eens moeten blijven stilstaan bij wat er veranderd is. Grasvelden worden nu gemaaid met grote machines, bosmaaiers en andere luidruchtige apparaten, vroeger met paard en een maaibalk of met de zeis. Verplaatsingen gebeuren nu veelal met de auto, eertijds met de fiets of te voet. Iedereen heeft al wel eens de benzine- of dieselgeur van een voertuig geroken of op de fiets zelfs geproefd. Het voedsel dat op de borden kwam, had een bekende weg afgelegd waaraan verscheidene vertrouwde handen meegewerkt hadden. Alle groenten waren in de tuin gezaaid of gepland, gewied, geschoffeld en geoogst. Als een grauwe boeteling hadden meerdere familieleden over de kille, vochtige aarde of het hete zand van de groentebedden gekropen. Iedereen wist dat het loof van de zomerprei groen en van de winterprei eerder blauwachtig was. Nu komt ons voedsel met schepen, vliegtuigen en vrachtwagens van over de hele wereld. In de warenhuizen ligt het dan 'vers' in de koelruimtes. Tot omstreeks de jaren zestig was iedereen zelfvoorzienend.

De dagelijkse kost kwam uit de eigen moestuin, de boomgaard of werd klaargemaakt of bewaard door te bakken, in te maken in bokalen of in te kuilen en in te zouten. Zo werd in het 'bakkes' voor de hele familie het deeg in de trog gekneed. Met schansen werd de oven heet gestookt en 's avonds geurde het huis naar versgebakken, op katoenen doeken langzaam afkoelende broden. Smaken verschillen, inderdaad. Dus laten we twee keer nadenken vooraleer we de van vroeger overgebleven zintuiglijke eigenheden op het platteland aan de schandpaal nagelen. Tijden veranderen, mensen veranderen en ook de manier waarop we de dingen met onze zintuigen waarnemen.

100 jaar geleden liep iedereen naar buiten wanneer men het "aangename geluid" hoorde van een auto ...

Het geheim van de groentetuin van Fên vanne Pos

Elke Zutendalenaar kent het prachtige tuintje op de hoek van de Daalstraat en de O.-L.-Vrouwestraat. Het wordt weleens omschreven als het Hofje van Eden of het Tuintje van God.

Hoe komt het toch dat de groenten in 'den huuëf' van Ferdinand Bijmens al jarenlang ieders aandacht trekken? Ze vallen op door hun grootte, dikte, kleur en weelderigheid. Elk jaar weer staan ze er oergezond en haast aanstootgevend sexy bij. Of het nu 'spiere puur', 'stèlkere sèllerèi' of wortelen zijn, sla, rode kool of 'kruuzelkiel', alle groenten stralen een zekere wellust uit en doen de voorbijgangers smachten naar een frisse zomersalade of een stevig bord juliennesoep. Is het omdat de tuin in de schaduw van de kerk ligt? Wordt hij bewaakt en gezegend door buurvrouw Maria Heil der Kranken? Komt het door de grote hoeveelheid liefde waarmee de groenten omringd worden? Of door de vele oohs en aaahs van de bewonderende passanten? Of is het toch door de grote kar stalmest die jaarlijks wordt aangevoerd en keurig wordt ondergespit? Of speelt de hand van Ferdinand, toch ook een dienaar Gods, een voorname rol?

Niets van dit alles is de grondoorzaak, zo blijkt.

"De echte reden van dit succes is de diepte van de laag 'goehje groend'", zo vertelt Ferdinand. "Destijds liep hier de tramroute, dwars over het lapje grond waar nu de groentetuin ligt. Onder de sporen lag erg slechte grond. Toen de gemeente vroeg om grond te ruilen voor de aanleg van de O.-L.-Vrouwestraat, heeft zij in ruil voor ons de slechte grond diep uitgehaald en vervangen door een flinke laag goede aarde die afgeschraapt werd van de ruilgrond voor de O.-L.-Vrouwestraat. Een uitstekende basis voor een groentetuin." Met het gekende gevolg.

Mystica Zuster Bertken (Berta Jacobsdochter, 1427-1514) die zich gedurende meer dan 50 jaar levend liet in metselen in een nis in een kerk in Utrecht, schreef in de late middeleeuwen een prachtig gedicht, religieus en mystiek maar anderzijds lijkt het ook een heel erotisch liefdesgedicht over haar 'hoofken'. Het is maar wat je er zelf in ziet ...

Bij het hofje van Fên vanne Pos kwamen bij ons voorlopig nog geen alternatieve gedachten op.

Ik was in mijn hoofken om kruud gegaan

Ik was in mijn hoofken om kruud gegaan,
Ik en vand er niet dan distel ende doorn staan.
Den distel ende den doorn die wierp ik uut,
Ik zoude gaarne planten ander kruud.
Nu heb ik een gevonden, die gaarden kan;
Hi wil die zorge gaarne nemen an.
Een boom was hoog gewassen in korten tijd,
Dien vond ik uter aarden gebrengen niet.
Dat hinder van den bome merkte hi waal,
Hi toog 'm uter aarden altemaal.
Nu moet ik hem wezen onderdaan,
Oft hi en wil dat gaarden niet bestaan.
Mijn hoofken moet ik wiën tot alre tijd,
Nochtans en kan ik 's klaar gehouden niet.
Hierin zo moet ik zaaien leliënzaad,
Dit moet ik vroeg beginnen in der dageraad.
Als hi daarop laat dauwen, die minre mijn,
Zo zal dit zaaiken schier bekleven zijn.
Die leliën ziet hi gaarne, die minre mijn,
Als zi te rechte bloeien ende zuver zijn.
Als die rode rozen daaronder staan,
Zo laat hij zinen zoete dauw daarover gaan.
Als hi daarop laat schinen der zonnen schijn,
Zo verbliden alle die krachten der zielen mijn.
Jezus is zijn name, die minre mijn!
Ik wil hem eeuwelijk dienen en zijn eigen zijn.
Zijn min heeft mi gegeven zo hogen moed,
Dat ik niet meer en achte dit aardse goed.

Zuster Bertken op een lantaarnconsole bij de Maartensbrug in Utrecht

titelpagina van één van de twee door Zuster Bertken geschreven boekjes

*hoofken = tuintje
gaarden = tuinieren
boom = symbool voor zonde
bestaan = blijven doen
leliënzaad = symbool voor reinheid
bekleven zijn = wortel gevormd hebben
minre = minnaar
rode rozen = symbool van de minne
min = de minne, de liefde tot God*

Duimpjes

We willen dit keer graag drie duimpjes omhoog steken.

Vooreerst zijn we blij met de goede samenwerking met An-Sofie, Hilde en Mieke, die ons in de Bib regelmatig de kans geven om voorwerpen, foto's of documenten te tonen die een stukje van de plaatselijke geschiedenis weer tot leven brengen. In het voorjaar was er de tentoonstelling over de baby's van de baby-boomgeneratie en nu is een hoekje ingericht rond het thema 'Terug naar school'. Een bezoekje waard.

Daarnaast willen we met een duimpje omhoog hulde brengen aan dokter Paul Michels, die vele jaren een trouw lid was van onze Geschied- en Heemkundige Kring en nu ook weer als sympathisant z'n medewerking verleende aan de tentoonstelling en de avond rond de Zutendaalse missionarissen. Het is jammer dat hij dit eerbetoon niet meer kan meemaken. Hij zal als gewezen voorzitter van de Missiering verderleven in 'zijn' Missieboomgaard in de Dorper Bemd.

Tot slot even herinneren aan de activiteiten die plaatsvinden ter ere van onze missionarissen. In de periode van 8 tot 17 oktober zal dit stukje erfgoed tot leven komen dankzij de inzet van de parochieraad, het gemeentebestuur, familieleden van de missionarissen, Soennes & Swaerdes, de cultuurraad, vrijwilligers, ... Hartelijke dank aan allen. Iedereen is welkom.

Erfgoedarchief verhuist naar 't Sjaolhuus

Dankzij het gemeentebestuur kan de erfgoedbeweging Soennes & Swaerdes binnenkort haar intrek nemen in het vroegere schoolhuis. Een prachtige locatie die bij velen onder ons herinneringen oproept aan de tijd dat de hoofdonderwijzer hier woonde of de boekerij het gebouw met boeken gevuld had. Onlangs verhuisden we zo'n vijf ton documenten die te maken hebben met de lokale geschie-

denis van het gemeentehuis naar het schoolhuis. Daar zullen ze een plaatsje krijgen en geraadpleegd kunnen worden in het documentatiecentrum. Ook het cafeetje komt er opnieuw tot leven zodat we bezoekers op gepaste wijze zullen kunnen ontvangen. We houden u op de hoogte wanneer het zover is. We kijken alvast uit naar het moment waarop we Zutendaal kunnen laten zien hoe rijk en boeiend zijn geschiedenis is.

Het plaatselijk dialect, zijn eigenaardigheden (1938) - deel 2

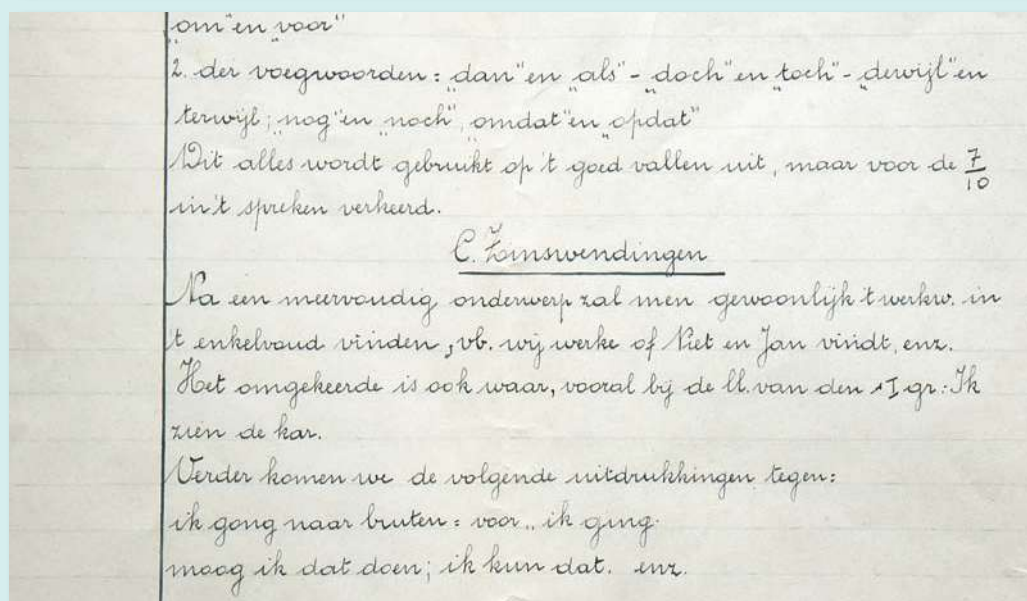
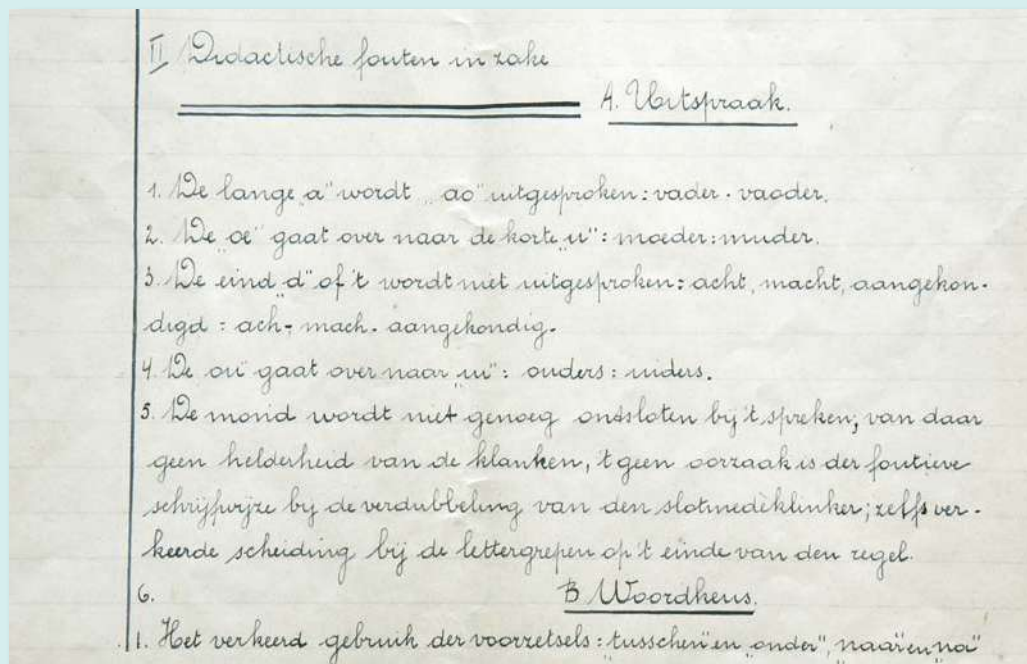

De onderwijzers van de Zutendaalse gemeenteschool (de toenmalige 'jongensschool') Julien Verjans, Leonard Philips en Antoon Winten schrijven in 1938 een zeven pagina's tellende tekst over het Zutendaals dialect.

In nieuwsbrief n° 5 hadden we het voornamelijk over 'den strijd tegen het dialect' die de drie Zutendaalse onderwijzers destijds voerden. Zo onderzochten zij ook de 'didactische fouten inzake uitspraak, woordkeus en zinswendingen' die hun oorzaak vonden in het fanatiek spreken van plat Zutendaals aan huis en op de speelplaats.

Hieronder een uittreksel uit het origineel document, zodanig mooi en perfect leesbaar met de hand geschreven dat we u dit niet willen onthouden. Het zou zonde zijn om u de tekst in een getypte versie te tonen.

In de reeks 'Algemeene zegswijzen' vinden we een plaatselijke uitdrukking die in het begin van de voorbije eeuw sporadisch gebruikt werd. Met de huidige klimaatcrisis en de daaruit volgende waterrampen in het achterhoofd is ze nu meer dan ooit actueel: **Leever de blêi vanne hêi dan de sjuum vanne maos!**, wat de onderwijzers vertaalden als: "Met 't oog op de overstroomingen van de Maas, woon ik liever in de Kempen."

Ter herinnering

Graag vestigen we nog even de aandacht op het muziekalbum *MUURD*, een plaat vol Zutendaalse moordliederen (met o.a. de single Twiehfel en Spikkelaosie, over de moord op Maria Swenters in 1951) die in het najaar van 2021 verschijnt. De songs worden allemaal in het Zutendaals dialect gezongen. Het volledige album *MUURD* wordt voorgesteld aan het publiek met o.a. een **concert in de Sint-Jozefskerk van Wiemesmeer op 23 januari 2022**. Hou hiervoor zeker het gemeentelijk infoblad in het oog.

Erfgoedboom van het jaar 2022?

Net als dit jaar willen we in 2022 een boom met een opvallend verhaal, een lange geschiedenis of speciale betekenis in de belangstelling brengen. Kortom, een boom die de titel 'Erfgoedboom van het jaar' waardig is. We rekenen hierbij ook op jullie inbreng. Laat ons weten welke boom of bomen hiervoor in aanmerking zouden kunnen komen en waarom dit het geval is. In onze volgende nieuwsbrief zullen we kenbaar maken welke bomen het meest vermeld werden.

Eerste optreden van Soennes & Swaerdes op Lekker Lokaal

Soennes & Swaerdes bestond op 26 september laatstleden exact 1 jaar. De voorbije zondag kregen we op het evenement Lekker Lokaal de kans om te laten zien wat de erfgoedbeweging allemaal in petto heeft als het gaat om lokaal erfgoed. Met steun van het hele team gaven Armand, Lucie en hun echtgenoten Karin en Louis in loondienst het beste van zichzelf om de geïnteresseerden zoveel mogelijk onder te dompelen in de rijke geschiedenis van Zutendaal. Aan de hand van foto's, voorwerpen en documenten kwamen verhalen los en werden anekdotes opgediept. Het werd een gezellige, leerrijke namiddag die in de geschiedenis van de erfgoedbeweging te boek zal staan als de dag dat de kaap van de 250 leden en sympathisanten gerond werd. Dank aan iedereen die hieraan heeft meegewerkt.

VERVLOGEN TIJD

Deze foto werd gemaakt vanuit het Lemeshuis in 1949 ter gelegenheid van de stoet die door de Daalstraat naar de kerk trok, waar de eremis van E.H. Lambert Smits zou plaatsvinden.

Links op de foto stapt het toenmalige jongenskoor 'De Mariaknapen' (in de volksmond 'de zêngerkes' genoemd). Let ook op de tramsporen die rechtsboven vanuit de Daalstraat afbuigen naar de huidige O.-L.-Vrouwestraat.

(uit het fotoarchief van Gerard Weyfens)

